

Κεφάλαιο 10^ο

Πολιτική

10.1 Εισαγωγή

Δεδομένου ότι οι γεωστρατηγικές και οικονομικές εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αλλάξει, ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνουν πλέον οι κυβερνήσεις στη διαμόρφωση της οικονομίας, έχει επαναπροσδιοριστεί με αποτέλεσμα να είναι σημαντικός ο ρόλος του κράτους για τις οικονομίες και τις κοινωνίες. Έτσι, συνθήκες όπως είναι η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, η κρίση της πανδημίας του COVID-19, ο πόλεμος Ρωσίας – Ουκρανίας και η ενεργειακή κρίση του 2023, αποτελούν κρίσιμους λόγους για τους οποίους οι κρατικές παρεμβάσεις έρχονται να παίξουν έναν ακόμη πιο κρίσιμο ρόλο ώστε να τις αντιμετωπίσουν.

Η έννοια της βιώσιμης διακυβέρνησης προωθεί μια μακροπρόθεσμη όψη της δημόσιας πολιτικής με τρόπο τέτοιο ώστε να λαμβάνει υπόψη και τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών. Κάποιες προσεγγίσεις διευκολύνουν περισσότερο από άλλες το σχεδιασμό και την εφαρμογή μακροπρόθεσμων πολιτικών με θετικά αποτελέσματα στο μέλλον. Η στόχευση στη μακροβιότητα των πολιτικών και στο συνυπολογισμό των συμφερόντων των επόμενων γενεών πηγάζει από την παραδοχή της διεθνούς κοινότητας ότι η τωρινή οικονομική ανάπτυξη δεν πρέπει να εμποδίσει τη μελλοντική, όπως επίσης δεν πρέπει και να μετακυλήσει χρέη και προβλήματα στην επερχόμενη κοινωνίες.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι οικονομίες βρίσκονται αντιμέτωπες αυτή τη στιγμή με διαφορετικές μορφές κρίσης όπως η κρίση της πανδημίας του COVID-19, οι οικονομικές και δημοσιονομικές κρίσεις, και η περιβαλλοντική κρίση που έχει ωθήσει στην κλιματική αλλαγή με την πιθανή υπαρξιακή απειλή για τον πλανήτη. Με αφορμή αυτό το κύμα των σοκ αβεβαιότητας

που βιώνουν οι οικονομίες όλου του κόσμου, άλλες σε μικρότερο και άλλες σε μεγαλύτερο βαθμό, είναι ξεκάθαρο ότι ο κόσμος πλέον βρίσκεται σε ένα σημείο καμπής. Δεν είναι βέβαιο εάν εν τέλει ο κόσμος θα μπορέσει να ανακάμψει ή εάν η τρέχουσα κατάσταση θα καταφέρει να διαιωνιστεί (World Bank, 2022).

Έτσι, το παρόν κεφάλαιο αναλύει και πραγματεύεται τις εξελίξεις και πολιτικές τάσεις που αναμένεται να καθορίσουν την πολιτική διεθνώς και τοπικά. Με αυτόν το σκοπό συζητείται η σημασία ορισμένων πολιτικών τάσεων για το μέλλον και αναπτύσσονται σενάρια εξέλιξης της πολιτικής για τα επόμενα έτη.

10.2 Λαϊκισμός και Φιλελεύθερη Δημοκρατία

Η επόμενη μέρα της οικονομικής κρίσης και η επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας φαίνεται να δημιουργούν πρόσθετα προβλήματα στο πολιτικό σύστημα. Η κατάσταση αυτή ενισχύεται από την εντεινόμενη πίεση των φτωχότερων και των μεσαίων στρωμάτων, εξαιτίας των συνεπειών της κρίσης και των εισοδηματικών ανακατατάξεων, που έχει προκαλέσει τα τελευταία χρόνια η παγκοσμιοποίηση στις ΗΠΑ και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην Ευρώπη, ο μέσος όρος του μεριδίου των λαϊκιστικών κομμάτων στις εθνικές εκλογές και στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έχει διπλασιαστεί από τη δεκαετία του 1960, έχοντας ανέλθει από περίπου 5.1% σε 13.2% εις βάρος των κεντρώων κομμάτων (Doring & Manow 2016).

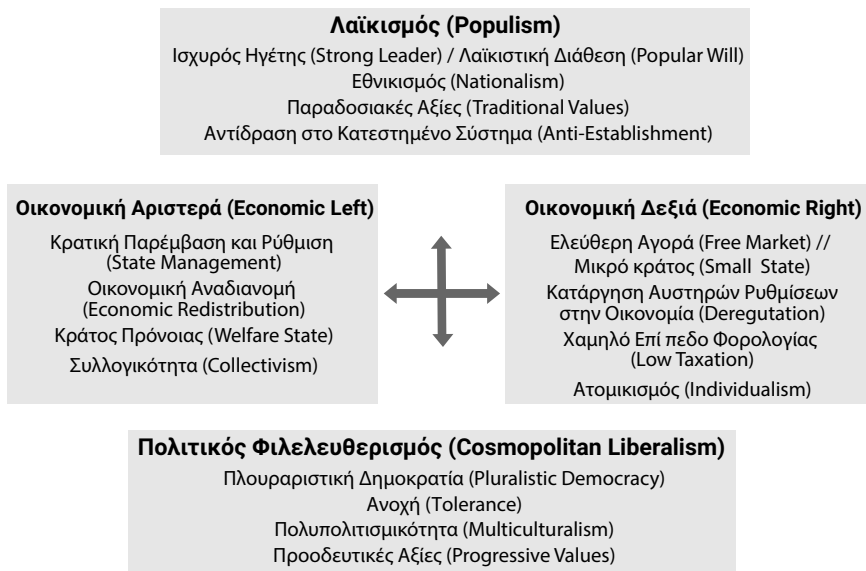
Ο κοινωνικός θυμός με τις πολιτικές ελίτ, η οικονομική δυσарέσκεια και το άγχος για τις ταχείες κοινωνικές αλλαγές τροφοδότησαν τις πολιτικές αναταραχές σε πολλές περιοχές του κόσμου τα τελευταία χρόνια. Ηγέτες, κόμματα και κινήματα, εμφανιζόμενοι τόσο στο δεξί όσο και στο αριστερό τμήμα του πολιτικού φάσματος, αμφισβήτησαν σε ορισμένες περιπτώσεις τους θεμελιώδεις κανόνες και θεσμούς της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Η δυσарέσκεια με τη δημοκρατία σχετίζεται με την οικονομική απογοήτευση, το καθεστώς των ατομικών δικαιωμάτων, καθώς και με τις αντιλήψεις ότι οι πολιτικές ελίτ είναι διεφθαρμένες και δεν ενδιαφέρονται για τους πολίτες (Wike et al., 2019). Επιπλέον, στην Ευρώπη τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η δυσарέσκεια ως προς τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η δημοκρατία συνδέεται με τις απόψεις για την ΕΕ, τις απόψεις για το αν οι μετανάστες υιοθετούν τα εθνικά έθιμα και τις στάσεις έναντι των λαϊκιστικών κομμάτων. Οι απόψεις για τις οικονομικές ευκαιρίες διαδραματίζουν επίσης κάποιο ρόλο. Όσοι πιστεύουν ότι η χώρα τους είναι

μια χώρα στην οποία οι περισσότεροι άνθρωποι δεν μπορούν να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο είναι πιθανότερο να μην είναι ικανοποιημένοι από τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η δημοκρατία.

Το παρακάτω Διάγραμμα 10.1 παρουσιάζει τις διαστάσεις του πολιτικού ανταγωνισμού στις δυτικές κοινωνίες.

Διάγραμμα 10.1

Ο πολιτικός ανταγωνισμός στις δυτικές κοινωνίες

Ωστόσο, το προσωπικό εισόδημα δεν αποτελεί το μόνο παράγοντα και η ανάλυση πολλαπλών βαθμίδων υποδηλώνει ότι, γενικά, οι δημογραφικές μεταβλητές, μεταξύ των οποίων το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση, συνδέονται στενά με την εν λόγω δυσaréσκεια. Ενώ οι απόψεις για τις οικονομικές συνθήκες έχουν ισχυρή σχέση με τις εκτιμήσεις της σχετικής επίδοσης, οι μη οικονομικοί παράγοντες διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο. Οι γνώμες αναφορικά με το πόσο καλά λειτουργεί η δημοκρατία σε μια χώρα σχετίζονται με το αν οι πολίτες πιστεύουν ότι τηρούνται τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Η δυσaréσκεια για τη λειτουργία της δημοκρατίας συνδέεται επίσης με τις απόψεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται από το δικαιοδοτικό σύστημα μιας

χώρας. Εκτός από τις απόψεις για τα πολιτικά δικαιώματα, η στάση απέναντι στους πολιτικούς έχει σημαντικό ρόλο, με όσους λένε ότι οι πολιτικοί στη χώρα τους είναι διεφθαρμένοι να είναι πιο δυσαρεστημένοι με τον τρόπο λειτουργίας της Δημοκρατίας στη χώρα τους.

Σε μακροχρόνια βάση η άνοδος του λαϊκισμού συνέπεσε κυρίως με την εκλογική υποχώρηση της κεντροαριστεράς και της σοσιαλδημοκρατίας και σε ορισμένες περιπτώσεις με την άνοδο της κεντροδεξιάς. Η υποχώρηση της κεντροαριστεράς συνδέεται με την απομείωση της κοινωνικής δύναμης της μεσαίας τάξης λόγω τεχνολογικών μεταβολών, την μείωση του μεριδίου της αξίας της εργασίας στο παραγόμενο προϊόν, με την πτώση του τείχους του Βερολίνου και τα προβλήματα αντιπροσώπευσης που εμφάνισε η φιλελεύθερη Δημοκρατία κυρίως λόγω της μεταβολής της τεχνολογίας και της συνακόλουθης διάδοσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που επηρέασαν τις πηγές πληροφόρησης και την διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Οι οικονομικές συνέπειες του λαϊκισμού στην παρούσα φάση της παγκόσμιας οικονομίας είναι αρκετά αμφιλεγόμενες, με δεδομένα τον αποπληθωρισμό, στη συνέχεια τον πληθωρισμό, τα χαμηλά επιτόκια, τα υψηλά επιτόκια, την ισχύη οικονομική μεγέθυνση και την κυριαρχία της αβεβαιότητας στο διεθνές εμπόριο.

Ο λαϊκισμός φαίνεται να διαταράσσει και την τρίτη διάσταση, αυτή των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, αφού θέτει σε αδιαμφισβήτητα οξύ κίνδυνο το υπόβαθρο τόσο των πολιτικών όσο και των οικονομικών θεσμών των κοινωνιών. Ακόμη, ενδεχομένως να έχει καταλυτικές επιπτώσεις και στο πλαίσιο του ελεύθερου διεθνούς εμπορίου, καθώς όταν ο λαϊκισμός συνοδεύεται από εθνικιστικές τάσεις, τότε φαίνεται να δημιουργούνται συνθήκες μερκαντιλισμού, που οδηγούν σε πρακτικές προστατευτισμού και περιορισμένης σε όρους εξωστρέφειας οικονομίας.

Επίσης, το ενδεχόμενο πρόκλησης συνθηκών κοσμικής ύφεσης, που φαίνεται αρκετά πιθανό, δεδομένων των τωρινών χαρακτηριστικών στην παγκόσμια οικονομία, προσδίδει μεγαλύτερη ελκυστικότητα σε πολιτικές καθοδηγούμενες από τον λαϊκισμό, από ό,τι εάν η παγκόσμια οικονομία βρισκόταν σε διαφορετική φάση του οικονομικού κύκλου. Ειδικότερα, οι πολιτικές αυτές διακρίνονται από τη νομισματική επέκταση, με απώτερο σκοπό την τόνωση του πληθωρισμού –μέσω της μείωσης των επιτοκίων και της αύξησης της προσφοράς χρήματος– και από τη δημοσιονομική επέκταση που στοχεύει στην ενδυνάμωση της υποτονικής ζήτησης μέσω της διεύρυνσης των ελλειμμάτων και της διόγκωσης του δημοσίου χρέους

και εν γένει από εθνικιστικά προσανατολισμένες πολιτικές ενίσχυσης του πρωτογενούς τομέα.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται μια γενικότερη τάση του λαϊκισμού να επικαλείται το εθνικό αίσθημα, να χρησιμοποιεί την επεκτατική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική σε βάρος των μελλοντικών γενεών προς όφελος της παρούσας γενιάς και να τηρεί αμφιλεγόμενη στάση απέναντι στη παγκοσμιοποίηση.

Δύο θεμελιώδεις παράγοντες που ευνοούν την υλοποίηση των εν λόγω πολιτικών εντοπίζονται αφ' ενός, στην πληθώρα των πολιτικών δυνάμεων που προάγουν τον λαϊκισμό, οι οποίες—σταδιακά ενισχυόμενες, σε κοινοβουλευτικό επίπεδο ή και νικώντας στις εθνικές εκλογές—κατακτούν την εκτελεστική εξουσία και αναλαμβάνουν την διακυβέρνηση στις χώρες τους και αφ' ετέρου, στο γεγονός ότι η οικονομική συγκυρία «προσφέρεται» για «φιλολαϊκές» οικονομικές πολιτικές, κάτι που ενδυναμώνει περαιτέρω τη θέση τους, υπονομεύοντας τις υπόλοιπες προσεγγίσεις οικονομικής πολιτικής. Επιπλέον διαρθρωτικές τάσεις που συμβάλλουν στην αναβίωση του λαϊκισμού είναι οι εξής:

- i. Η σταδιακή αποδυνάμωση των αντιπροσωπευτικών δημοκρατικών κυβερνήσεων, δεδομένου ότι φαίνεται να εντείνεται το πρόβλημα εντολέα-εντολοδόχου (ή επικρατεί μία υπερεθνική κυβέρνηση, όπως στην ΕΕ) μεταξύ ψηφοφόρων και εθνικών κυβερνήσεων.
- ii. Τα μειωμένα εμπόδια στην διαδικασία πολιτικής οργάνωσης, εξαιτίας και της κοινωνικής ισχύος των μέσων κοινωνικών δικτύωσης που εξυπηρετούν και τον λαϊκισμό, διαχέοντάς τον.
- iii. Το κλίμα έντονης οικονομικής απογοήτευσης που έχει διαμορφωθεί σταδιακά από την Μεγάλη Ύφεση του 2008 κι έπειτα και αντικατοπτρίζεται στο χαμηλό επίπεδο τιμών, στην υποτονική ζήτηση, στην ισχνή μεγέθυνση και στην όξυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων στις ανεπτυγμένες οικονομίες.
- iv. Ακόμη, φαίνεται πως πληθώρα ανεπτυγμένων οικονομιών (μερικές δε εξ' αυτών συμπεριλαμβάνονται και στις G7), προϊόντος του χρόνου, εγκλωβίζονται στην πολιτική παγίδα του λαϊκισμού, ενώ μία μεγάλη πλειοψηφία λαϊκιστικών πολιτικών δυνάμεων αυξάνει την δύναμή της πέραν πάσης προσδοκίας.

Πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι, υπό την εξουσία λαϊκιστικών καθεστώτων και με τη διάδοση της αντίληψης ότι το υφιστάμενο πλαίσιο της

νομισματικής πολιτικής είναι παρωχημένο και αναποτελεσματικό, έχουν τεθεί υπό οξεία αμφισβήτηση η ίδια η ύπαρξη των κεντρικών τραπεζών και η νομισματική πολιτική. Ειδικότερα, η κατηγορία ότι οι κεντρικές τράπεζες παρουσιάζουν θεσμική μεροληψία, προκειμένου να διατηρήσουν τον πληθωρισμό σε χαμηλά επίπεδα, βρίσκει εύφορο έδαφος στην επίμονη συμπεριφορά των χαμηλών τιμών και του αποπληθωρισμού.

Η επιδίωξη του στενού ελέγχου των κεντρικών τραπεζών και της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής αποτελούν βασικά κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ των λαϊκιστικών κυβερνήσεων. Με βάση τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, την παρεμβατική οικονομική πολιτική, τον βαθμό ως προς τον οποίον επικρατούν εθνικιστικές απόψεις στο εσωτερικό των χωρών καθώς και τη στάση απέναντι στη μετανάστευση παρατίθενται τα στοιχεία του Πίνακα 10.1, ο οποίος κατατάσσει 13 χώρες ως προς τον βαθμό λαϊκισμού που διακρίνει τις κυβερνήσεις, με την Ελλάδα να βρίσκεται σε σχετικά υψηλή θέση.

Πίνακας 10.1

Κατάταξη λαϊκιστικών κυβερνήσεων ανά πολιτική προτεραιότητα

	Δημοσιονομική Επέκταση	Επιδίωξη επιρροής στην Κεντρική Τράπεζα	Παρεμβατικές οικονομικές πολιτικές	Εθνικιστικά ζητήματα	Συνολική βαθμολογία (max=2)
Ουγγαρία	2	2	3	3	10
Τουρκία	1	3	3	2	9
Ιταλία	3	2	2	2	9
Ηνωμένες Πολιτείες	3	1	2	2	8
Ινδία	1	3	1	2	7
Πολωνία	2	0	3	2	7
Ελλάδα	1	1	3	0	5
Ρουμανία	2	1	2	0	5
Σερβία	1	2	0	1	4
Μεξικό	1	0	2	1	5
Τσεχία	1	0	-1	2	2
Αυστρία	1	-1	-1	2	1
Βραζιλία	0	-2	-3	1	-4

Πηγή: Oxford Economics (2019). Populist Risks across Global Economies Swing both Ways.

Σημείωση: Το εύρος βαθμολογίας κυμαίνεται μεταξύ 3 (υποστηρίζει ιδιαίτερα την τυπική λαϊκιστική πολιτική) και -3 (έντονα κατά)

Η θεωρία της πολιτισμικής οπισθοδρόμησης (cultural backlash theory) των Inglehart και Norris, η οποία θεωρεί τον λαϊκισμό ως την επίδραση της ακαμψίας των παραδοσιακών κοινωνικών κατηγοριών που ανακινούνται από κοινωνικές μεταλλάξεις, δεν μας επιτρέπει να καταλάβουμε γιατί τόσοι πολλοί ψηφοφόροι έχουν περάσει από έναν οικονομικό ορισμό σε έναν πολιτιστικό ορισμό της ταυτότητάς τους.

Η πολιτική ταυτότητα, είναι ένα ομαδικό στερεότυπο. Καθώς κανένα «στρατόπεδο» δεν ανταποκρίνεται ακριβώς στις προσδοκίες μας, επιλέγουμε εκείνο στο οποίο είμαστε πιο κοντά και το οποίο είναι επίσης το πιο απομακρυσμένο από τις ιδέες που απορρίπτουμε (Pisany-Ferry 2020). Αυτή η ταυτοποίηση, εφ' όσον υλοποιηθεί, χρωματίζει τις αντιλήψεις μας για την πραγματικότητα. Υπάρχουν, ωστόσο, διαφορετικοί τρόποι να ορίσουμε τον εαυτό μας πολιτικά, σε οικονομική βάση, σύμφωνα με τις προκλήσεις της εργασίας, της κατανομής του εισοδήματος και της κοινωνικής κινητικότητας και, εναλλακτικά, σε πολιτιστική βάση, όσον αφορά το άνοιγμα προς τις μειονότητες ή τη στάση απέναντι στη μετανάστευση. Η συνύπαρξη αυτών των δύο διαστάσεων (και ενδεχομένως και άλλων) μπορεί να οδηγήσει τους ψηφοφόρους να μεταβούν από ένα στερεότυπο σε άλλο. Η ανάλυση αυτή καθιστά δυνατή την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο μετρίου μεγέθους κοινωνικές εξελίξεις μπορούν να προκαλέσουν αναδιάρθρωση στο πολιτικό τομέα. Ανά πάσα στιγμή, οι οικονομικές και πολιτισμικές προτιμήσεις συνυπάρχουν και απαιτείται μόνο μια μικρή μεταβολή ώστε να αναδομηθεί η ανθρώπινη δράση.

Εξ' άλλου, ο οικονομικός εθνικισμός, ο οποίος ορίζεται ως η προτίμηση στις οικονομικές πολιτικές που στοχεύουν στην προώθηση των εθνικών οικονομικών συμφερόντων εις βάρος ξένων συμφερόντων, έχει αυξηθεί από τα μέσα της δεκαετίας του 2000. Η αύξηση αυτή είναι ευρεία και περιλαμβάνει οικονομίες προηγμένων και αναδυόμενων αγορών, δεξιά και αριστερά κόμματα, καθώς και υφιστάμενα αλλά και νεοεισερχόμενα μέρη. Ενώ τα κόμματα που χαρακτηρίζονται ως λαϊκιστικά από τους πολιτικούς επιστήμονες τείνουν να έχουν πολύ περισσότερες εθνικιστικές προτάσεις οικονομικής πολιτικής, η μετατόπιση των προτιμήσεων προς τον οικονομικό εθνικισμό είναι ορατή ευρύτερα. Σαφώς αυτές οι μετατοπίσεις δεν είναι καθολικές.

Στις προηγμένες οικονομίες, οι μεγαλύτερες μετατοπίσεις αφορούσαν περιορισμούς στη μετανάστευση και το εμπόριο. Στις αναδυόμενες οικονομίες, οι μεγαλύτερες μετατοπίσεις προτιμήσεων αφορούσαν βιομηχανικές πολιτικές που ευνοούσαν συγκεκριμένους τομείς και τη βιομηχανική συγκέ-

ντρωση. Ο προστατευτισμός του εμπορίου και ο σκεπτικισμός έναντι των πολυμερών οργανώσεων και συμφωνιών έχουν αυξηθεί τόσο στις προηγμένες όσο και στις αναδυόμενες οικονομίες. Τα δεξιά κόμματα τείνουν να είναι περισσότερο εθνικιστικά από τα αριστερά κόμματα στους τομείς των περιορισμών της μετανάστευσης, των περιορισμών των άμεσων ξένων επενδύσεων και της αντιπαράθεσης, αλλά δεν υπάρχει σημαντική διαφορά όσον αφορά τον εμπορικό προστατευτισμό (de Bolle & Zettelmeyer, 2019).

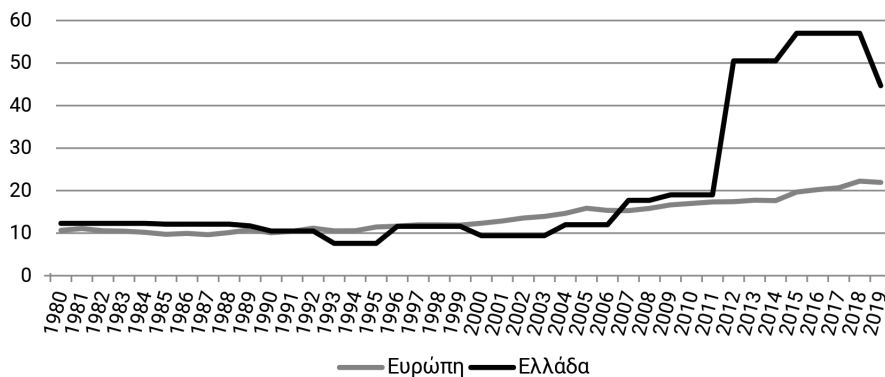
Μια πρόσφατη προσπάθεια μέτρησης του λαϊκισμού έχει πραγματοποιηθεί από το free market think tank Timbro, που υπολογίζει τον Timbro Authoritarian Populism Index (TAP), από το 1980 έως το 2019, για 33 οικονομίες στην Ευρώπη¹ (countries are included as soon as they are categorised as a “free” society by Freedom House).

Το Διάγραμμα 10.2 παρουσιάζει το ποσοστό των ψήφων προς λαϊκιστικά πολιτικά κόμματα δείχνοντας τη διαφορά της Ελλάδος σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Από το διάγραμμα είναι φανερό ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι υποστηρίζουν λαϊκιστικά πολιτικά κόμματα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο από το 2010 και έπειτα.

¹ Οι μη δημοκρατικές χώρες αποκλείονται, δεδομένου ότι δεν έχει πραγματικό νόημα η σύγκριση χωρών όπου τα δημοκρατικά δικαιώματα περιορίζονται ή παραβιάζονται συστηματικά με τις εδραιωμένες δημοκρατίες. Το ίδιο ισχύει και για τις ημιαυταρχικές χώρες με τακτικές αλλά σχεδόν δημοκρατικές εκλογές: Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Μολδαβία. Πολύ λίγα κόμματα αυτοαποκαλούνται λαϊκιστικά και ακόμη λιγότερα καυχούνται για την αυταρχική τους τάση. Επίσης, δεδομένης της έκτασης του υλικού, δεν είναι δυνατόν να εξετάσουμε κάθε κόμμα. Δεδομένου ότι ο στόχος της κατηγοριοποίησης είναι να αντικατοπτρίζει τις βαθιά ριζωμένες ιδεολογικές απόψεις του κόμματος, ο δείκτης βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε δευτερογενείς πηγές. Στο βαθμό που ήταν δυνατό, ακολουθεί τυπικές και υπάρχουσες κατηγοριοποιήσεις. Έτσι, χρησιμοποιήθηκε ένας αριθμός διαφορετικών πηγών: επιστημονική βιβλιογραφία για το ευρωπαϊκό κομματικό σύστημα που εστιάζει γενικά στα λαϊκιστικά κόμματα, και η μελέτη εμπειρογνομόνων Chapel Hill Expert Survey (CHES), μια ποσοτική σύνοψη του πού ανήκουν τα κόμματα στο φάσμα αριστερά-δεξιά, σε συνδυασμό με πρόσθετες διαστάσεις που χρησιμεύουν για τον εντοπισμό των δεξιών λαϊκιστών (αλλά όχι των αριστερών λαϊκιστών) χρησιμοποιώντας, για παράδειγμα, τις απόψεις για τα δικαιώματα των μειονοτήτων, τη μετανάστευση και την πολυπολιτισμικότητα.

Διάγραμμα 10.2

Ποσοστό ψήφων προς λαϊκιστικά πολιτικά κόμματα

Πηγή: Timbro Authoritarian Populism Index (2019). The Data. Retrieved from: <https://populismindex.com/data/>

Αξίζει να σημειωθεί ότι, από το 2018, φαίνεται ότι οι λαϊκιστικές εκφράσεις του εκλογικού σώματος στην Ελλάδα δείχνουν τάση περιορισμού ιδίως μετά τις εκλογές του Ιουλίου του 2019 όταν η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, που κυβερνούσε από το 2015, αντικαταστάθηκε από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας. Συμπερασματικά, μετά την επικράτηση του καπιταλισμού στο τέλος του 20ου αιώνα, εμφανίστηκε μια τυπολογία πολιτικών συστημάτων, η οποία, όπως διαπιστώθηκε, έχει καθοριστικό ρόλο στη λήψη των οικονομικών αποφάσεων.

Είναι λοιπόν εμφανές ότι η τυπολογία αυτή επηρεάζεται από τις παγκόσμιες δυνάμεις που διαμορφώνουν το μέλλον και έχει την αφετηρία της στη διάσπαση των αρχετυπικών πολιτικών σχηματισμών της αριστεράς και της δεξιάς πολιτικής τοποθέτησης. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η διάκριση αυτή ήταν ισχυρή μέχρι και την πτώση του τείχους του Βερολίνου (9 Νοεμβρίου 1989) που οδήγησε στην παγκόσμια επικράτηση του καπιταλισμού. Στη συνέχεια, μετά από μια περίοδο επικράτησης των πολιτικών δυνάμεων της κεντροαριστεράς και της σοσιαλοδημοκρατίας στη δύση, η έλλειψη διαχωριστικών πολιτικών γραμμών με την ταυτόχρονη επικράτηση του καπιταλισμού άρχισαν να ευνοούν το κεντροδεξιό πολιτικό ρεύμα στη δύση. Ταυτόχρονα, αναδείχθηκε η ιδιότυπη μορφή του κρατικού και authoritarian καπιταλισμού, κυρίως στην Κίνα, στις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες και στη Ρωσία.

Ο απόηχος της οικονομικής κρίσης του 2008, η υποχώρηση του ειδικού βάρους της μεσαίας τάξης, η επαναφορά της ανόδου του ΑΕΠ με αύξηση όμως των εσωτερικών και διεθνικών εισοδηματικών διαφορών και η μεταβολή του πολιτισμικού υπόβαθρου (cultural backlash hypothesis), μαζί με την άνοδο της τεχνολογίας με έμφαση στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και ενημέρωσης συνοδεύεται από τη γενική υποχώρηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας – διαχωρισμός εξουσιών, πολιτικά δικαιώματα, κ.λπ. – και ιδίως τη συρρίκνωση της κεντροαριστεράς και της σοσιαλοδημοκρατίας.

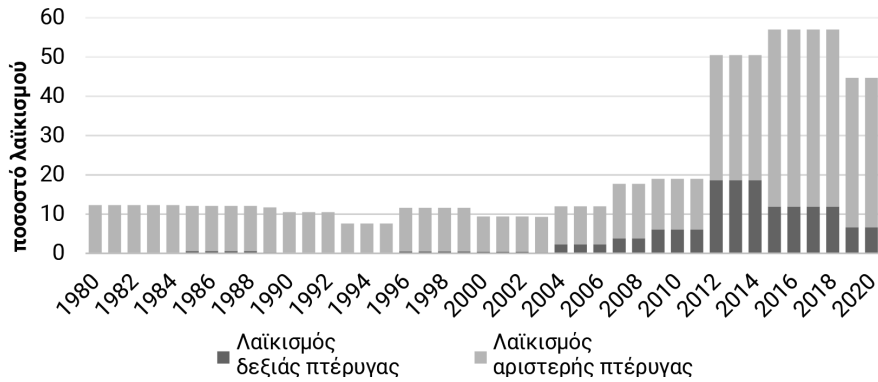
Τη θέση τους φαίνεται να καταλαμβάνουν πολιτικές εκφράσεις κεντροδεξιού χαρακτήρα, που βρίσκονται σε συμφωνία με την γενικότερη επικράτηση του καπιταλισμού, κάτι που αποτελεί το σύνθετο αποτέλεσμα όλων των παραπάνω. Ειδικότερα, και στην ελληνική κοινωνία, μετά την ταραχώδη περίοδο 2010-2018, επικρατούν παράγοντες πολιτικής μεταβολής που βρίσκονται σε συμφωνία με τις διεθνείς τάσεις, με κύριο χαρακτηριστικό την επικράτηση κεντροδεξιών και λαϊκιστικών απόψεων (Petraakis et al., 2021) – που αναφέρεται στο πολιτισμικό και πολιτικό υπόβαθρο της ελληνικής κοινωνίας. Στο βαθμό, πάντως, που ο πολιτικός λαϊκισμός αποτυγχάνει να εκπληρώσει τις υποσχέσεις του, η ζυγαριά της πολιτικής συμπεριφοράς θα επιστρέφει προς τις κεντροδεξιές και κεντροαριστερές προσεγγίσεις.

Ο δείκτης Timbro Authoritarian Populism Index παρουσιάζει μια μέτρηση για την ύπαρξη λαϊκισμού σε μια χώρα, διαχωρίζοντας τον λαϊκισμό με βάση αριστερή και με βάση δεξιά πολιτική ιδεολογία.

Για την Ελλάδα είναι χαρακτηριστικό ότι ο λόγω δείκτης ήταν σχετικά σταθερός έως και το 2006, κυρίως αριστερής προέλευσης. Έκτοτε ξεκινάει μια διαδικασία αύξησης του επιπέδου λαϊκισμού που από το 2012 και έπειτα ανέρχεται σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 10.3

Δείκτης αυταρχικού λαϊκισμού Timbro (TAP)

Πηγή: Timbro

10.3 Κοινωνικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Σεναρίων του Πολιτικού Μέλλοντος

Στις σύγχρονες δημοκρατίες, οι πολιτικές συμπεριφορές, μεταξύ άλλων παραγόντων, επηρεάζουν την επιλογή ψήφου και τη δημόσια πολιτική. Γιατί οι ψηφοφόροι αναπτύσσουν προτιμήσεις για ορισμένα πολιτικά κόμματα και τους ηγέτες τους; Γιατί ορισμένα άτομα συμμετέχουν σε πολιτικό ακτιβισμό πιο συχνά από άλλα; Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε τις αποκλίνουσες προτιμήσεις πολιτικής μεταξύ των πολιτών; Αυτά και παρόμοια ερωτήματα έχουν μελετηθεί από πολιτικούς επιστήμονες εδώ και δεκαετίες.

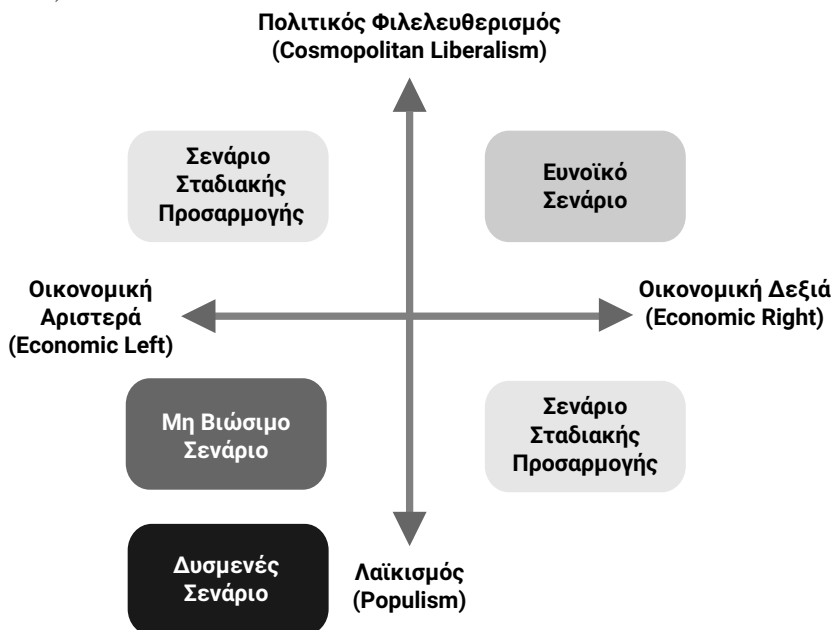
Ενώ μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας έχει επικεντρωθεί σε παράγοντες όπως τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά, ο κομματισμός και η ιδεολογία (Campbell et al., 1960; Converse, 1972; Marsh & Kaase, 1979), πλέον γίνεται όλο και περισσότερο κατανοητό ότι η εξήγηση της πολιτικής συμπεριφοράς έχει τις ρίζες της στην ατομικές διαφορές στην προσωπικότητα. Έτσι, πρόσφατα η προσωπικότητα έχει επίσης αναγνωριστεί ως σημαντικός παράγοντας κατά τη μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς (Gerber et al., 2011a; 2011b; 2013; Mondak & Halperin, 2008; Mondak, 2010; Mondak et al., 2010). Η προσωπικότητα φαίνεται να συνδέεται με την πολιτική συμμετοχή (Mondak, 2010; Vecchione & Caprara, 2009), το πολιτικό ενδιαφέρον (Gerber et. al., 2011a), την επιλογή ψήφου

(Barbaranelli et al., 2007; Schoen & Schumann, 2007), την πολιτική ιδεολογία (Chirumbolo & Leone, 2010), την πολιτική φιλοδοξία (Blais et al., 2019) και την πολιτική εμπιστοσύνη (Mondak, 2010). Όπως οι Dinesen et al. (2016) εξηγούν, «τα άτομα σκέφτονται και συμπεριφέρονται διαφορετικά πολιτικά ανάλογα με τις προσωπικές τους προδιαθέσεις και συγκεκριμένα την προσωπικότητά τους».

Οι βασικές συνιστώσες για την διαμόρφωση των σεναρίων του μέλλοντος μπορούν να διακριθούν αναλόγως εάν αναφέρονται στις πολιτικές «συνθήκες προσφοράς» ή στις πολιτικές «συνθήκες ζήτησης» από την κοινωνία. Η διάκριση αφορά την ύπαρξη πολιτικών σχηματισμών (συνθήκες προσφοράς) που μπορούν να προσελκύσουν την υποστήριξη των πολιτών και τις συνθήκες «ζήτησης» εκ μέρους των πολιτών πολιτικής εκπροσώπησης.

Διάγραμμα 10.4

Μήτρα Σεναρίων για την Πλευρά της Πολιτικής Προσφοράς (Supply Side of Politics)

Συμφώνως με την ανάλυση που έχει προηγηθεί η διαμόρφωση των πολιτικών σεναρίων από πλευράς πολιτικής προσφοράς απεικονίζεται